

vol..., per ultracorrecció de la tendència *llobrigo* > *llobrigo*, *mújol* > *mujo*): «una tia materna, dona excel·lent mes de poca significació, qu'encara avuy portava 'l *pòndol* del govern interior de la casa», MrnVayreda (*Sang Nova* 1, § 2, 9); «és com un pare quan es veu obligat a passar el *pòndol* de la casa al seu fill», Puig Ferrater (*Cercle Màgic*, 516). A l'interior de Mallorca, AlcM anota cinc localitats del Nord (des de Puigpunyent a Campanet) on en lloc de *pòndol* diuen *espòndol*: evident aglutinació en casos com *dur es pòndol de ---*, i si bé hi pogué ajudar la influència d'*esponera* i *esponerós*, de sentit poc o molt afí, no cal pensar que, en els orígens, hi hagi més relació que aqueixa, amb aquests mots.

Poso ací, almenys provisionalment, el terme medicinal i patològic *pons* 'espoderaments, esforços vans, repetits, i dolorosos, per anar de ventre', per la coincidència fonètica amb el ll. *pondus* 'pes', no mancada de certa proximitat semàntica: car podem pensar que passant per 'sensació de pesantor' s'arribà a la sensació dolorosa del qui se sent feixuc de ventre i fa esforços per descarregar-se.

El mot no és recent ni massa localitzat, si bé sembla pertanyer, almenys predominantment, al P. Val., que és on el trobem ja en l'aparició més antiga: «a mal de *pons* e de corrença: Item ly, que sia bo e fi, depare-l e fes-lo bolir --- e de açò sia fet cristiri» en les receptes valencianes de Micer Joan, any 1466 (*BABL* VII, 333); després en OPou (que tot i gironí vivia a Val., i a Val. correspon la meitat del seu lèxic): «MALALTIES: tísica ---; mal de cor, hasco o hoy: nausea, fastidium; passa còlica: morbus colicus; *pons*: tenesmus, -mi: mal de illada: nephritis» (*TbPu.*, 238); «*pons*: pujos», Carles Ros (1764, p. 189) amb l'observació «con la o aguda» que ell usa constantment amb el sentit de o oberta; «*pons*: pujos» i «*pons*: pujos de vient<r>e» (f^o 13v., 116v.). La t d'OPou té poc valor, no estant corroborada per cap de les tres autoritats més valencianes, més que més tenint en compte que en els altres mots, com *dents*, *vents*, *cants*, molt sovint en el plural, no se sent pronunciada, quan va entre n i s.¹ Fora del val. només consta «*pons*: espudrements» en Lab., amb la menció de ant., que posa sovint a tota mena de mots, antics o no, quan no són gaire coneguts a Bna. ni cat. central.

a) Una etimologia *pondus*, com a llatínisme medical després popularitzat, no és pas idea mancada de base: en conjunt, si no la millor, almenys la més prudent o menys aventurada. *Pondus* tingué usos fisiològics i fins patològics; especialment *pondus genitalium* 'hèrnia de l'escrot' (St. Agustí, i en diversos autors més vulgars o posteriors, que detallo en el *DECH*, POTRA, IV, 625a52-b2); aqueixes glosses es refereixen també a un mal d'una regió ben pròxima en el baix ventre, cf. «*ponderosus*: cui humor viscerum in virilia labitur» en una glossa alt-alemanya. ¿S'hi hauria comparat aqueixa altra baixada d'una cosa que tampoc no pot sortir?

No són indicis prou clars perquè descartem altres idees: b) el gr. *πόνος* no solament és en general «tra-

vail fatigant», com en tots els clàssics, sinó que *πόνος πονεῖν* vol dir «éprover des douleurs» en el *Banquet* de Plató, i precisament és «souffrance physique» en prosistes del segle de Pèricles, i entre ells figuren els *Aphorismata* medicals del gran mestre biòleg Hipòcrates (c. l'a. 400 a. C.). Un mot grec medical pogué prendre peu en català, no sols comptant amb la possibilitat d'una aportació dels grecs bizantins ocupants del Sud valencià en temps visigòtics (cf. *sarvatxo* en LLANGARDAIX) sinó encara més com a terme tècnic de les escoles de Montpeller i de Salerno, tan hellenitzada aquesta: notem *tenesmus*, encara usat avui (i ja en la definició d'OPou), denominació dels espoderaments en grec. Tanmateix haurem d'esperar que els historiadors de la medicina medieval ens aportin alguna confirmació, per poder prendre la idea en ferm.

c) El cast. *pujos* ve de *pūlsūs*. El resultat d'aquest hauria estat, però, **polsos* o **pols* català, i no es veu explicació raonable per a la n. No sé si hi va haver també alguna cosa d'això en bearnès antic: el notari d'Ossau G. de Langar (1447) «fo malau de mal de *poutz*», any 1447 (*Cart.* d'Ossau, 14), i per això hagué de succeir-lo un B. de Ploo, i el coadjutor d'aquell passà a treballar amb aquest. *Poutz* fonèticament lligaria millor amb 'polze', *POLLICEM*, que amb *PULSUS*; però aquest no fóra impossible, i encara que pensem que un mal en els dits pot ser un entrebanc per al qui ha d'escriure, no sembla raonable això per als budells; *PULSUS* potser en el sentit del fr. *poussif* 'asmàtic', mal que pot ser ben greu, i fer impediment definitiu, molt més que un mal dels dits. De tota manera no trobo aquest *pons* «poussif» en els diccs. bearnesos ni oc. ant. No descartem que *poutz* estigui mal llegit per *pontz*, que lligaria amb el que cerquem, però resta com a vaga suposició.

d) Potser *PUNCTIO* 'acció de punxar, punyidura?' (els dolors del tenesme potser s'hi podrien comparar, encara que *tenesmos* del gr. *τελνω* 'poso en tensió, tibo' no s'hi acosta netament). Hauria de ser un nominatiu llatí mantingut com a terme mèdic, cf. *passa* o *passi* 'epidèmia' de PASSIO. També *torçó*, mal de ventre agut, ve d'un tal abstracte, TORTIO, -ONIS; i no manquen representants de PUNCTIO o PUNCTIARE en oc. ant.: *ponsejar* «pointiller, désapprouver» i *ponson* «poinçon», però també «marque» (PDPF). Entre les traduccions del fr. *épreintes* 'espoderaments' que aplega el dicc. de Piat, figura, ultra el bearn *espremesoü*, un mot *espouncho*, que justament ha de venir de EX-PUNCTIO o cosa semblant. ¿Ens «cremem» doncs amb la solució? Val a dir que no se sap d'on treu Piat aquest sentit de «épreintes», car l'únic que consigna el *TdF* per a *espouncho* és «piqûre, douleur lancinante», i temem, per tant, que la traducció de Piat no és més que aproximada. Així i tot, aquesta mena de «douleur» ja s'acosta relativament a la dels *pons*.

Manca, doncs, més estudi, car per tots quatre costats trobem raons que fan alguna impressió, però que manquen de proves suficients. Crec que tanmateix ens hem de decantar per a, tenint en compte que els 'espoderaments' es diuen en it. *i pondi* «stimolo continuo